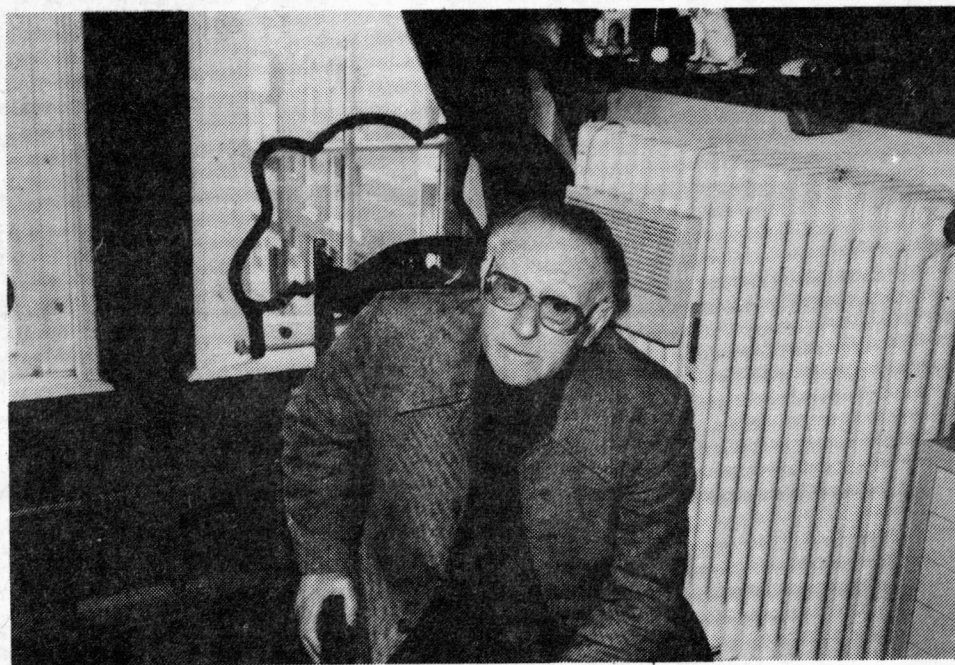

"een beetje science fiction mag er in het denken best wel bij"

een interview met theun de vries

**annemieke klein
geert de vries**

De Faculteit der Letteren heeft Theun de Vries vanwege zijn historisch werk een eredoctoraat toegekend. Van jongs af aan was hij al gecharmeerd door het 'exotische, het wonderbaarlijke, het avontuurlijke, de wederwaardigheden van de mens in de geschiedenis'. Met een onaflaatbare ijver heeft Theun de Vries zich een enorme kennis van de geschiedenis verworven. Het blijkt uit zijn boeken dat hij zich uiterst zorgvuldig documenteert. Ook al is Theun de Vries de laatste tijd herhaaldelijk geïnterviewd, leek de aanleiding van het eredoctoraat ons toch aanleiding om over een steeds opduikend thema uit zijn werk, namelijk 'vrijheid' te praten. Rustig schommelend in een schommelstoel en zorgvuldig formulerend probeerde hij ons antwoord te geven op de waarschijnlijk wel eens rauw op zijn maag vallende vragen. Dit onderstaande is een verkorte weergave van een drie en een half uur durend gesprek door Annemieke Kleijn en Geert de Vries, beiden geschiedenisstudent in Groningen.

Meent U dat de vrijheid in de loop van de geschiedenis is toe- of afgenomen?

"Ik vind die toegenomen. Ik heb geprobeerd de vrijheid in de menselijke geschiedenis in verschillende etappes uit te beelden. De menselijke vrijheid is te vinden in de analyse, het onderzoek of de beschouwing van hoeveel ketenen en vooroordelen of de mensen in

de loop van de geschiedenis hebben afgegooid. Er is een groeiende kennis van de realiteit en van de menselijke en maatschappelijke verhoudingen. De mens laat zich steeds minder door de geschiedenis beheersen. De vrijheid neemt ook wel eens af, er is dan sprake van regressie zoals ten tijde van het Hitler-bewind. Het is echter niet altijd zo eenduidig. Verschillende fi-

guren zoals Napoleon realiseren aan de ene kant een stuk vrijheid, aan de andere kant onvrijheid."

Wat vindt U van de vrijheid in Nederland? Is zij toe- of afgenomen? Is er ook ergens teveel vrijheid?

"Nee, zeker niet te groot...ik geloof dat er na de opstand tegen Spanje een proces op gang is gekomen van echte burgerlijke democratie. Dat heeft op de hele Nederlandse geschiedenis een progressief stempel gedrukt. Daardoor konden hier patriottenbewegingen, de grondwet van 1848 komen en de arbeidersbeweging betrekkelijk snel ontstaan. Deze burgerlijke democratie wordt echter teveel gezien als een verovering voor eens en altijd. De mensen moeten doorbouwen aan een socialistische staat. Wanneer je je op het standpunt stelt van 'Es ist erreicht' dan krijg je een verkeerd soort vrijheid dan is het geen vrijheid meer, dan gaat het op anarchie lijken, in de zin van ieder keert zich tegen iedereen!"

Wilt U met uw boeken het vrijheidsideaal bevorderen?

"Niet zo expliciet. Mijn liefde voor de vrijheid speelt een belangrijke rol. Je kunt het een bedoeling, een inspiratiebron noemen. Het is een motief dat sterk meespeelt, deze behoefte om vrijheidsstrijd uit te beelden. Er zit daarbij een heel klein beetje een dopers moralistisch element in, van kijk mensen zó hebben anderen het voor jullie gedaan en nu is het aan jullie om het op je eigentijdse manier te doen."

In uw boeken sterven de hoofdfiguren vaak voor het vrijheidsideaal, bijvoorbeeld Goesew in Hoogverraad, Pieter en Nicolaas Hasselaar in Kenau, Hannie Schaft in Het meisje met het rode haar. Is een ideaal een mensenleven waard? Opent dat werkelijk de weg naar meer vrijheid? Is het werkelijk voor het algemeen belang of heeft het leven alleen voor deze persoon waarde of zin gekregen?

Theun de Vries zeer resoluut: "Het is zeker in het algemeen belang. Het is eigenlijk het hoogste offer dat iemand in de strijd voor de vrijheid kan geven. De mensen van mijn generatie, die de tweede

wereldoorlog hebben meegemaakt, beschouwen de mensen, die zich geofferd hebben of gevallen zijn door geweld nog altijd als ideale figuren. De over-

levenden hebben nog altijd een schuldgevoel. Voor mij is het een bewijs dat die mensen zich geofferd hebben het eigenlijk bij het rechte eind hadden. Voor mij zijn dat toch degenen die op de meest consequente wijze de liefde voor de vrijheid tot uitdrukking hebben gebracht. Dat er steeds weer mensen worden gevonden die hiertoe bereid zijn, dat vind ik één van de grote inspiratieve kanten van de hele menselijke maatschappij. Het werkt niet als afschrikking, maar juist in omgekeerde richting."

Is het niet een wonderlijke paradox dat hoe hoger men niet alleen zichzelf maar de mens in het algemeen aanslaat zonder rekening te houden met zijn uiteindelijk vrij schamele werkelijkheid, hoe lager men uitkomt? Is het niet de manier waarop bepaalde vrijheidsidealisten zoals bijvoorbeeld Robespierre, Cromwell en Lenin de grond bereiden voor een dictatoriaal bewind?

"Er zijn erg veel paradoxen in het leven, want niets is eigenlijk alleen zichzelf, maar heeft altijd een tegenkant. Je moet je echter nooit afvragen bij wat je doet: ja, maar stel je voor dat als ik dit nu doe en over twintig jaar komt er een generatie, die het allemaal ongedaan maakt, dan hoef ik het niet te doen."

Er bestaat een verschil tussen enthousiasme en geëxalteerdheid, het eerste is het ware menselijke begrip en geëxalteerdheid is een verkeerd soort ziekelijk enthousiasme. In dat enthousiasme, zoals van Lenin, vraagt iemand zich niet af, wat hij aan het doen is, dat werkt verlamdend. De enthousiasteling heeft een ideaal, dat naar mijn mening niet hoog genoeg gesteld kan worden, mits iemand wel de menselijke beperktheid in het achterhoofd houdt. In de politiek en in de kunst moet je echter niet teveel relativiseren, je mag wel pragmatisch en nuchter zijn. Overigens vind ik de Russische revolutie één van de meest tragische paradoxen..."

Hoe zou het komen dat een vrijheidsstrijd vaak in terreur ontaardt?

"Het verschijnsel terreur ligt dicht bij de wanhoop over het eigenlijk niet lukken van wat men zich als ideaal had gesteld. Bij de R.A.F. heb je de idealisten bij wie het niet gauw genoeg ging. Alle idealisten hebben deze illusie dat ze hetzelfde zullen beleven. Voor de leden van de R.A.F. heeft dit een wanhoopssituatie met zich meegebracht met de moraal: sla er maar op! Het idealisme is dan in terreur overgegaan. Wanneer je de verkeerde middelen gebruikt kom je daar uit waar je niet had willen zijn.

Toen Ulrike Meinhof in haar cel was gestorven... toen heeft dat op mij een grote indruk gemaakt. Ik had toen het gevoel dat er een martelares, iemand met een zeer groot politiek doel, maar misschien met de verkeerde middelen, gestorven was. Een aangrijpend mensenleven... In Den Haag was er een P.E.N. congres waar ik voorzitter van was. (1) Toen heb ik alle mensen laten opstaan. Eén minuut stilte voor Ulrike Meinhof. Het was misschien niet diplomatiek, maar ze hebben het gedaan. Later heb ik mijn mening over de R.A.F. wel herzien."

Wordt het begrip 'vrijheid' niet te veel misbruikt, heeft het begrip nog betekenis, is het niet teveel gedege-
nereerd: een holle leus geworden?

"Inderdaad wordt het teveel misbruikt, een gedegenereerd woord en gedevalueerd woord. Ik geloof dat veel mensen het gebruiken gewoon in de zin van de mogelijkheden voor zich zelf om zich materieel te laten gelden, zonder dat hun iets in de weg wordt gelegd. Maar wat voor woord moet je er dan voor in de plaats stellen? Zelfstandigheid, onafhankelijkheid?"

Kent vrijheid grenzen en zo ja, waar zouden deze volgens U moeten liggen?

"Vrijheid heeft grenzen in de vrijheid van de naaste. Zoals dit, meen ik ook al in de tijd van de Franse revolutie is gesteld zou je kunnen zeggen dat als mijn vrijheid alleen maar zou kunnen bestaan wanneer ik het recht van

een ander aantast dan is het geen vrijheid meer. Hoewel dit nogal abstract, idealistisch aandoet zou de hoogste vrijheid bestaan, wanneer iedereen er van zou kunnen profiteren. Dit zou een mate van vrijheid zijn, die echter bijna niet te verwezelijken is."

Is vrijheid in gebondenheid te vinden? In veel van uw boeken strijden de hoofdpersonen in een groep voor een ideaal. In Vrouweneter troffen we een bijzonder pessimistische visie aan op het leven van twee los van elkaar en los van hun achtergrond staande personen: Guy de Maupassant en Marie Barkircheff. Is uw kijk op de individuele mens zo pessimistisch, dat u gelooft dat alleen in een groep een mate van geluk en vrijheid is te vinden?

"De Vrouweneter heb ik geschreven in een tijd van een groot persoonlijk verlies. Het is inderdaad niet één van mijn vrolijkste boeken. Het is meer een zijweg... het is niet mijn gewone manier van schrijven. In het algemeen is het geen pessimistische visie die ik verkondig. Solidariteit met andere mensen is een sociaal optimistisch gegeven. In dit geval was ik nogal gefraspeerd door de individuele lotgevallen van twee mensen; als sociaal voelend mens kan ik zeker wel getroffen worden door individuele tragiek."

Zou U een omschrijving kunnen geven van het begrip 'vrijheid'? Wat stelt U zich erbij voor?

"Vrijheid betekent in iedere periode van de geschiedenis, in iedere étappe iets anders. Je zou eerder kunnen zeggen: er wordt aan de vrijheid gewerkt, dan dat je kunt zeggen, we moeten dat ideaal van de vrijheid bereiken. Vrijheid komt-net als de geschiedenis van het mensdom-nooit af. Zij marcheert tegelijkertijd op met de mensen of beter gezegd: mensen dragen de vrijheid in hun midden en dragen die steeds verder door de eeuwen heen. Die vrijheid krijgt steeds een ander gezicht en steeds een andere inhoud. Het is een opdracht van de mensheid om daaraan te blijven werken. Abstract gezien is het een toestand van intermenselijke harmonie, respect van de één voor de an-

der; het samen solidair iets maken beantwoord aan de wensen en behoeften en eventueel de idealen van een zo groot aantal mensen. Het heeft iets van een utopische harmonie. Utopie kan als een onmisbaar element van het menselijk streven worden gezien. Er moet een droombeeld zijn, dat de mensen trekt en iets van een droombeeld vind je overal wel ergens in de geschiedenis terug. Iets van een utopie wordt wel steeds gerealiseerd, maar blijft ook-nogal abstract gezegd-voor het mensdom uitzweven. Een beetje science fiction mag er in het denken best bij.

De vrijheid is in ons midden, we hebben haar in ons. Ze staat niet ergens op een voetstuk, er wordt aan gewerkt. Mensen zijn bezig hun vrijheid te realiseren, maar alleen door hun geschie-

denis. Geschiedenis is een proces van emancipatie; het wezen ervan bestaat uit doorlopende kwalitatieve veranderingen en dat bepaalt ook dat ze nooit af is, onafloopbaar is.

Het kan niet anders dan voorwaarts. Iedere stap voorwaarts is de uitkomst van een proces, waarbij de mensen de noodzaak van verandering hebben ingezien. Het inzicht in de noodzakelijkheid speelt in mijn denken een belangrijke rol. Aan de andere kant komt er wel een tikkeltje geloof bij. Je moet op dit ogenblik wel heel erg in de mensen geloven om te menen dat de wereld een stap vooruit zal gaan."

Noten:

(1) P.E.N. staat voor Poetry, Essayist and Novellist.

